

НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ NATIONAL SECURITY

НЯКОИ РАЗСЪЖДЕНИЯ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КРИЗИ И КОНФЛИКТИ

Нено Димов

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Конфликтът е състояние на противопоставяне на две или повече страни. Те могат да имат противоположна или несъвместима ценностна система, базова култура, интереси и/или действия. Конфликтите не започват неочаквано. Те минават през различни етапи, през които могат да се развият в една или друга посока. В началото се появява криза, която обикновено е неочаквана и може да е политическа, военна, икономическа, природна, хуманитарна и прочее. Различните участници в конфликта имат и различни цели, но всяка от тях иска да постигне краен резултат, който е с конкретни параметри – политически, териториални, икономически, социални, културни, религиозни и прочее. Най-явна е разликата между атакуващата и отбраняващата се страна. Първата иска да наложи приемането на нейните условия, а втората точно обратното.

Трябва да си даваме ясна сметка, че конфликтите, войната в частност, са част от човешката история. Затова трябва да ги изучаваме и да развиваме все повече инструментите за тяхното управляване. Това няма да ги елиминира от живота ни, но може да удължи периодите на мир и да намали напреженията за по-дълги интервали от време.

Ключови думи: криза, конфликт, управление на конфликт, дипломация

ВЪВЕДЕНИЕ

Международните конфликти, особено въоръжените, предизвикват все по-голям информационен интерес, а оттам и социален отзвук. Това е следствие от факта, че обществото ни живее в информационна ера, част от която е и самата военна система (Bizau, Stanciulescu 2022).

Конфликтът е състояние на противопоставяне на две или повече страни. Те могат да имат противоположна или несъвместима ценностна система, базова култура, интереси и/или действия. Във философията конфликтът се разглежда като борба на противоположни тенденции в една система (биотична¹, психична и социална).

В изказване пред семинара „Руската конфликтологична наука и конфликтологията в България“² проф. Николай Слатински казва: „Понятието „конфликт“ е аксиоматично, вградено в самата основа на теорията на международната сигурност. Конфликтът е другото име на международните отношения. Във, със и чрез него държавите отстояват своите интереси. Конфликтът е сблъсъкът на интереси на различните държави. По-скоро – взаимодействието между интересите на държавите“ (Слатински 2006). Дали понятието „конфликт“ трябва да се ограничи само с „другото име на международните отношения“, или би могло да се отнесе към човешките взаимоотношения по принцип? Думата е натоварена с негативно значение, поради което вероятно избягваме нейната по-широка употреба, но конфликтите могат да носят и положителен, градивен заряд.

СЪЩНОСТ

Връщайки се към общоприетото значение на конфликта, може да кажем, че неговата поява не е непредвидима (поне в повечето случаи) и че преди нея има белези, по които може да бъде

разпознат, тоест имаме състояние на потенциален конфликт. Това е времето, в което сблъсъкът все още не е започнал, но съществуват предпоставки за неговото възникване. Доброто управление на кризи и конфликти трябва да предвижда механизми, които да се задействат на този етап и да предотвратят предстоящия сблъсък. Това предполага система, позволяваща определена комуникация, директна или чрез посредник, за намиране на решение, удовлетворяващо страните. С други думи казано, намиране на компромис, който е един от най-мощните инструменти за преодоляване на конфликтите. Пречка представлява негативната конотация, която това понятие крие в себе си. „Безкомпромисната“ личност предизвиква възхищение! Всъщност, както в повечето случаи, компромисът може да се разглежда и като положителен, и като негативен. Границата се определя от отговора на въпроса кога той е допустим и кога не е. За хората, които вярват в съществуването на трансцендентален морален ред, това е относително ясно. Етични категории, определящи достойнството, честта, добродетелта, честността, лоялността, почтеността, доброто и злото и прочее, дават ясна рамка на онова, с което компромисът е недопустим. Извън тази рамка той е не просто допустим, но и препоръчителен.

КРИЗА И КОНФЛИКТ

В исторически план има примери, показващи, че войната не е неизбежна, но избягването ѝ изисква съществени усилия и определени характеристики както на лидерството, така и на нацията като цяло (Bizau, Stanciulescu 2022). За съжаление, тези случаи по-скоро са изключение.

Както вече отбелязах, конфликтите не започват неочаквано. Те минават през различни етапи, през които могат да се развият в една или друга посока. В началото се появява криза, която обикновено е неочаквана и може да е политическа, военна, икономическа, природна, хуманитарна и прочее. Етапите на развитие на кризата са предкризисен период, следван от възникване и развитие на кризата. Във всеки един от тези моменти кризата може да бъде овладяна или да ескалира. Последното би довело до конфликт. Неговото разрешаване е възможно или без прилагане на сила, или с такава. Когато конфликтът протича без прилагане на сила, е възможно да бъде скрит или проявен. При първия случай едната страна поставя исканията си, а другата ги приема, във втория разбирателство няма, но са включени всички средства за решаване преди прилагане на (въоръжена) сила. Когато прилагането на сила е факт, конфликтите могат да са въоръжени (поне едната страна е въоръжена, но не използва редовна армия) или военни (действията се водят от редовните армии). Последните могат да бъдат с различна интензивност – ниска (предимно заплахи и спорадична употреба на сила), средна (периодично и организирано използване на сила) и висока (непрекъснато и организирано използване на сила). Въоръжените конфликти могат да са: международни (участват армиите на две или повече държави) или граждански (между правителствени и неправителствени групи) (Ангелов 2023).

Както казахме, конфликтът възниква вследствие на противоречие между две или повече страни. Различните участници в него имат и различни цели, но всеки от тях иска да постигне краен резултат, който е с конкретни параметри – политически, териториални, икономически, социални, културни, религиозни и прочее. Най-явна е разликата между атакуващата и отбраняващата се страна. Първата иска да наложи приемането на нейните условия, а втората точно обратното (Ангелов 2023).

ОВЛАДЯВАНЕ НА КРИЗА И КОНФЛИКТИ ДИПЛОМАЦИЯ

Основната задача при управлението на кризите и конфликтите е тяхното овладяване и приключване. Този процес може да включва широк набор инструменти и действия. Такива са дипломатическите, политическите, икономическите, хуманитарните и ако те не се окажат в състояние да приключат кризата или конфликта, се стига до прилагане на военна сила. Всички тези канали и действия имат за цел да наложат контрол, а впоследствие и да преустановят кризата.

Решаването на конфликти с военни средства е крайна мярка. Войните се считат за опасни и поради това дипломатическите усилия са особено важен инструмент (Стефанов 2008).

Дипломатията може да се използва на всеки един етап от развитието на конфликта. Тя може да се разглежда като превантивна в предкризисния период или при възникването на кризата. Ако не успее в тези първи моменти, нейното място остава изключително важно в етапа на развитие на кризата, преди да се достигне до военен конфликт. Макар да не е лишена от смисъл по време на въоръжения етап на конфликта, дипломатията ще е отново важен инструмент след прекратяване на военните действия (Budugan 2023).

Всъщност именно дипломатията е в състояние да осигури едно от най-съществените условия за решаването на конфликт, а именно то, решаването, да започне на възможно най-ранен етап. Колкото повече се задълбочава дадена криза или конфликт, толкова по-трудно става овладяването му. За ранното предотвратяване от ключово значение е да се определят точно естеството и причините за конфликта. Особено в международните отношения – но не само – често се случва да имаме сложно наслагване на противоречия по начин, при който основното противоречие да се окаже завоалирано (Kegley, Blanton 2010). Подобно положение може не просто да затруднява управлението на конфликта, но дори да го задълбочи. Управлението на конфликтите се затруднява допълнително от факта, че началото им обикновено е поставено от едната страна, но за прекратяването му трябва да са съгласни и двете. Трудността тук идва от необходимостта за намиране на компромисно за двете страни решение, което те очевидно не са могли да намерят преди избухването на конфликта. Тоест необходимо е сътрудничество в силно неблагоприятна среда. Именно поради тази причина дипломатическите усилия преди разразяването на конфликта са от огромно значение. В тяхна подкрепа могат да се използват други инструменти, било политически, било икономически или определена демонстрация на военна сила (учения, блокади...). Последното трябва да покаже по категоричен начин както готовността, така и решимостта за предприемане на силови мерки. С демонстрацията на сила не трябва да се избързва.

Както вече отбелязах, дипломатията е първата стъпка в разрешаването на конфликти. Това включва преговори, диалог и компромис между конфликтни страни, често подпомагани от неутрални трети страни. Дипломатията може да приеме много форми – от официални преговори и договори, през секретна дипломатия до неофициални разговори и дискусии по неформални канали. Целта е да се намери мирно решение, за което всички страни да могат да се споразумеят. Тази стратегия често се използва в международни спорове и конфликти.

САНКЦИИ И МЕЖДУНАРОДНО ПРАВО

Следваща стъпка е втвърдяване на дипломатията, а именно експулсиране на дипломати или прекъсване на дипломатически отношения. Това вече може да се разглежда като определен вид санкция. Те, санкциите, са друга стратегия, използвана в глобалната политика. Това са наказателни мерки, наложени от една или повече държави срещу дадено лице или лица, целева държава или група от държави. Санкциите могат да бъдат както дипломатически, така и икономически, като търговско ембарго или замразяване на активи. Целта на санкциите е да се окаже натиск върху набеязаната страна или група страни да променят своето поведение или политика.

Друг инструмент за разрешаване на конфликти е международното правоприлагане. То включва прилагане на международни закони и норми, като например закони за правата на човека или закони срещу агресията (Gurr 1995). Международното правоприлагане може да се извършва от международни съдилища, като Международния наказателен съд, или от международни организации, като Организацията на обединените нации. Целта е хората или държавите да бъдат държани отговорни за техните действия и да се възпират бъдещи нарушения. Проблем на международното право е, че законите, на които се позовава, трудно могат да отразят съществените различия в културата на различните цивилизации, че дори и в разбиранията на различни държави от една и съща цивилизация. Поради това международното правоприлагане често е възпрепятствано от въпроси, свързани със суверенитета и политическата воля. Поради това от особено значение е да не се налагат културни стандарти или политически програми на други хора (Gurr 1995).

ВЪОРЪЖЕНА СИЛА, СЪВЕТ ЗА СИГУРНОСТ НА ООН

Военната намеса е крайна стратегия за разрешаване на конфликти. Това може да включва набор от действия, от изпращане на мироопазващи войски до пълномащабна война. Военната намеса често се използва като последна мярка, когато други стратегии са се провалили или когато има непосредствена заплаха за международния мир и сигурност. Военната намеса обаче е противоречива и може да доведе до допълнителен конфликт и нестабилност.

Различните стратегии за разрешаване на конфликти в глобалната политика имат своите силни и слаби страни. Изборът им зависи от естеството на конфликта, участващите страни и по-широкия международен контекст.

В международен план мироопазването е поверено на Съвета за сигурност към ООН, който е единственият орган на организацията, който може да приема обвързващи държавите членки решения. Когато всички инструменти и стратегии за опазване на мира са се провалили, разговорите са насочени към това как да се „установи мир“ и/или „наложи на мир“, което обикновено е следвано от етап на „изграждане на мир“. В етапите на „установяване“ или на „налагане“ на мир, въпреки че не разполага със собствен контингент, под егидата на ООН могат да се изпращат мироопазващи войски (сини каски) в райони, в които има сериозно напрежение или са непосредствено след война. В етапа на „изграждане“ на мир трябва да се възстанови нормалното функциониране на държавата.

ЕТАПИ ЗА ПРЕДОТВРЯВАНЕ НА КОНФЛИКТА

Нека да отделим повече внимание на отделните етапи, като започнем с предотвратяването на конфликта. Във фазата на зараждане на конфликта е най-добрият момент да се предприемат превантивни мерки, целящи да намерят решение на най-ранния възможен етап. От особено значение тук е правилното и навременно идентифициране на противоречието, което е необходимо, но не и достатъчно условие за успех. Достатъчното условие за предотвратяването на конфликта на този етап ще е намирането на компромисно решение. И двете задачи – идентифициране на противоречието и намирането на компромис, са изключително сложни. Обикновено мотивацията на потенциален агресор е комплексна и основана на много променливи, чието взаимодействие е трудно да се предвиди. Решаващата променлива се крие в мотивацията на агресора. Тя осигурява основата за резултата от възпирането. Сред най-силните мотиви за агресия е нивото на заплаха, която усеща самият агресор. Слабо мотивираните са лесни за възпиране, а силно мотивираните, чието ниво на възприемане на заплаха може да граничи с параноя, може да бъде невъзможно да бъдат възпрени.

Яснотата и последователността на възпиращите съобщения са от съществено значение. Половинчатите ангажименти рискуват да бъдат възприети погрешно. Принципът „твърд, но гъвкав“ (Mazarr 2018) е много важен, защото ако противникът бъде оставен без изход, е малко вероятно да се постигне възпиране. Компромисът и отстъпката са част от всеки успешен опит за възпиране на конфликт.

Първата стъпка към укрепване на възпирането е да се управляват мотивите на потенциалния агресор. Това често изисква отстъпки, както и стъпки за оформяне на заобикалящия геополитически контекст, за да се облекчат неговите опасения и също така да се повишат политическите разходи за агресия. Гаранция за успех не може да се дава, но определени действия по посока на необходими отстъпки могат да повишат шанса за успех. Сред тях е необходимостта правилно да се оценят мотивите на потенциалния агресор и да се намалят опасенията му за сигурност, да се работи за създаване на враждебен към агресията геополитически контекст и не на последно място, да се разгърнат и поддържат военни способности, които сигнализират за сериозността на ангажимента, ако компромис не бъде постигнат.

Както вече казахме, в международен план мироопазването е поверено на Съвета за сигурност към ООН. Когато дипломатията не е успяла и конфликтът вече е започнал, идва фазата „установяване“ на мир.

На този етап могат да се използват както мирни, така и военни средства. Мирните средства

включват преговори, посредничество (на трети страни и/или международни организации), консултации или помиряване. Възможно е да се използват и инструменти като арбитраж или съдебно решаване на спора. Ако тези „по-меки“ мерки не постигнат резултат, следват „по-твърди“ като икономически санкции, прекъсване на дипломатически отношения или прекъсване на всякакви комуникации. Ако се стигне до прилагане на военни средства, обикновено се започва с военни демонстрации и блокади преди да се достигне до реални бойни действия, които могат да са всякакви комбинации от типа „по въздух“, „по суша“ и „по вода“. Тази крайна мярка създава проблем поради факта, че няма армия, която да не е на дадена държава. ООН не разполага със своя собствена, а се обръща към държавите членки за войски. Въпреки че те действат от името на организацията, все пак са под командването на конкретна държава(и) и при липсата на консенсус за тези действия конфликтът има потенциал да се пренесе и между други държави. В първите десетилетия от създаването си Съветът за сигурност е изцяло блокиран от противопоставянето на САЩ и СССР именно поради противоречащите им принципи и интереси, от една страна, и нежеланието определен регионален конфликт да се пренесе на глобално ниво, от друга.

Когато мирът се постига с военна сила, говорим за налагане на мир. Характерното тук е, че тази фаза се осъществява без съгласието на поне една от страните в конфликта. След края на военните действия идва фазата на мироопазването. Обикновено то е със съгласието на страните и включва присъствието на външни за района военни наблюдатели и/или подразделение (сини каски). Възможно е до възстановяване функционирането на институциите да присъстват полицейски части, хуманитарни организации и прочее. Тази фаза преминава в последната – изграждане на мира, която има две основни цели: 1) да не се допусне ново зараждане и ескалация на конфликта и 2) да помогне на участниците да възстановят нормалното функциониране на държавите си, в случай че имат нужда от това. Тук се включват връщане на бежанци, провеждане на избори, възстановяване на работата на институциите, евентуално изграждане на нови такива и прочее.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Конфликтът и сътрудничеството са взаимно свързани по своята същност. Същност конфликтът се появява, когато целите, нуждите или ценностите на конкуриращи се групи се сблъскват.

В исторически план неведнъж са правени опити да се установи международна система за сигурност и винаги при създаването ѝ се е твърдяло, че войната може да бъде заменена от система, основаваща се на мира. До известна степен това твърдение има някакво основание, особено при наличието на военен хегемон. Но историята показва също така, че да си военен хегемон, изисква огромни разходи, най-вече защото това положение е свързано и с много отговорности, в повечето случаи по-големи от реалните възможности. Това неминуемо води до нарастване на заплахата за господството. От друга страна, задължително се появява сила, която да предизвика властващата до момента. Така рано или късно се стига до конфликт, който почти задължително прераства в пълномащабна война.

Трябва да си даваме ясна сметка, че конфликтите, войната в частност, са част от човешката история. Затова трябва да ги изучаваме и да развиваме все повече инструментите за тяхното управляване. Това няма да ги елиминира от живота ни, но може да удължи периодите на мир и да намали напреженията за по-дълги интервали от време.

Ключова остава способността за идентифициране на конфликтите в зародиш. Днес вероятността за конфликти на база идеология, национална принадлежност или междудържавни противоречия е по-малка отколкото сблъсък, основан на културни и цивилизационни различия.

БЕЛЕЖКИ

¹ Конкуренция; взаимопомощ; хищничество.

² Международната академия по информатизация – Българско регионално отделение и Българската асоциация на конфликтолозите в Руски културно-информационен център – София, 24.02.2006 г.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелов, Груди. (2023). Военни конфликти: същност и видове. *Образование, научни изследвания и иновации*, Vol. I, Issue 3.
- Стефанов, Георги (2008). *Теория на международните отношения*. София: „Сиела“. ISBN: 978-954-64-9081-0.
- Слатински, Николай (2006). Размисли за конфликтите – в регионалната и международната сигурност. *Конфликти и съвременост*, брой 1.
- Bizau, Alina-Maria and Robert Stanculescu (2022). Causes of Armen Conflict. *Land Forces Academy Review*, Vol. XXVII pp. 171–177.
- Budugan, Bianca (2023). Diplomatic Means of Preventing Global Conflicts, Info Flash, European Army Interoperability Centre. Достъпно на адрес: <https://finabel.org/wp-content/uploads/2023/01/IF-Diplomatic-Means-of-Preventing-Global-Military-Conflict-Bianca-Budugan.pdf>.
- Gurr, Ted Robert (1995). Communal Conflicts and Global Security. *Current History*, Volume 94. ISSN 1944-785X.
- Kegley, Charles William and Shannon L. Blanton (2010). *World Politics – Trend and Transformation*. The University of Memphis 2010. ISBN-13: 978-0-495-80220-4.
- Mazarr, Michael J. (2018). *What Deters and Why – Exploring Requirements for Effective Deterrence of Interstate Aggression*. RAND Corporation, ISBN: 978-1-9774-0064-2.

REFERENCES

- Angelov, Grudi. (2023) Voenni konflikt: sashtnost i vidove. *Obrazovanie, nauchni izsledvania i inovatsii*, Vol. I, Issue 3.
- Bizau, Alina-Maria and Robert Stanculescu (2022). Causes of Armen Conflict. *Land Forces Academy Review*, Vol. XXVII pp. 171–177.
- Budugan, Bianca (2023). Diplomatic Means of Preventing Global Conflicts, Info Flash, European Army Interoperability Centre: <https://finabel.org/wp-content/uploads/2023/01/IF-Diplomatic-Means-of-Preventing-Global-Military-Conflict-Bianca-Budugan.pdf>.
- Gurr, Ted Robert (1995). Communal Conflicts and Global Security. *Current History*, Vol. 94. ISSN 1944-785X.
- Kegley, Charles William and Shannon L. Blanton (2010). *World Politics – Trend and Transformation*. The University of Memphis. ISBN-13: 978-0-495-80220-4.
- Mazarr, Michael J. (2018). *What Deters and Why – Exploring Requirements for Effective Deterrence of Interstate Aggression*. RAND Corporation, ISBN: 978-1-9774-0064-2.
- Stefanov, Georgi (2018). *Teoria na mezhdunarodnite otnoshenia*. Sofia: „Siela“. ISBN: 978-954-64-9081-0.

SOME THOUGHTS ON CRISIS AND CONFLICT MANAGEMENT

Abstract: *Conflict is a state of opposition between two or more parties. They may have opposing or incompatible value systems, underlying culture, interests and/or actions. Conflicts do not start unexpectedly. They go through different stages through which they can develop in one direction or another. At the beginning, a crisis emerges, which is usually unexpected and may be political, military, economic, natural, humanitarian, and so on. The different participants in the conflict also have different goals, but each of them wants to achieve a final result that has specific parameters – political, territorial, economic, social, cultural, religious and so on. The most obvious difference is between the attacking and defending sides. The former wants to force acceptance of its terms, the latter just the opposite. We should make it clear that conflicts, war in particular, are part of human history. Therefore, we must study them and develop more and more the tools for their management. This will not eliminate them from our lives, but it can prolong periods of peace and reduce tensions for longer periods of time.*

Keywords: *crisis, conflict, conflict management, diplomacy*

Neno Dimov, PhD

University of Library Studies and Information Technologies

E-mail: dimov.neno@gmail.com